

LIETUVIŲ KALBOTYROS LAIMEJIMAI TARYBINĖS SANTVARKOS METAIS

J. Palionis

Didžioji Spalio socialistinė revoliucija įkūnijo ilgaamžes skriaudžiamųjų ir išnaudojamųjų darbo žmonių svajones — likvidavo išnaudotojų priespaudą, pažadino plačiųjų liaudies masių kūrybines jėgas, padarė darbo žmogų savo gyvenimo ir likimo šeimininką. Po Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos, paėmus valstybės vairą į darbo žmonių rankas, visoms carizmo engtosioms tautoms atsiskleidė neribotos galimybės ugdyti savo nacionalinę kultūrą, meną ir mokslą. Tarybų valdžia sudarė palankiausias sąlygas plėtoti visoms mokslo šakoms, tame tarpe ir lietuvių kalbotyrai.

Antai, dar 1919 metais, vos tik susikūrus Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos įtakoje Tarybų Lietuvos respublikai, tarybinė Lietuvos vyriausybė su V. Mickevičium-Kapsuku priešakyje ėmė organizuoti lietuvių kalbos žodyno ir gramatikos leidimą. Tuo tikslu ji kvietė į Vilnių kalbininką K. Būgą¹ ir sudarė geras materialines sąlygas kalbininkui J. Jablonskiui². Laikinoji tarybinė Lietuvos vyriausybė rūpinosi taip pat ir lietuvių kalbos kultūros reikalais, tačiau daug ko šioje srityje nespėjo padaryti, nes tais pačiais 1919 metais lietuvių buržuazija, užsienio imperialistų padedama, užgniaužė jaunutę Tarybų Lietuvos respubliką.

Buržuazijos viešpatavimo metais lietuvių kalbotyrai plėtoti nebuvo reikiamų sąlygų. Nors buržuaziniai vadeivos dažnai mėgdavo girtis nacionalinės kultūros ugdymu, tačiau per visą buržuazijos valdymo laikotarpį nebuvo išleistas nė vienas didžiojo lietuvių kalbos žodyno tomas, taip pat nepasirodė nė vienas stambesnis tyrinėjimas lietuvių kalbos gramatikos srityje. Nepakenčiamos gyvenimo ir darbo sąlygos buržuazijos valdymo metais be laiko nuvarė į kapus žymų lietuvių kalbininką K. Būgą, nuolatinis skurdas ir vargas lydėjo taip pat kalbininką J. Jablonskį ligi pat jo mirties. Ne kuo kitu, o vien tik lietuvių buržuazijos abejingumu lietuvių kalbotyros plėtojimui paaiškinamas ir tas faktas, kad per 22 metus įsigyti mokslo laipsnį buvo sudarytos sąlygos tikrai dviem kalbininkams, kurie savo ruožtu neparengė nė vieno mokslo laipsnį turinčio kalbotyros specialisto.

¹ J. Būtėnas ir J. Kruopas. Kalbininkas Kazimieras Būga, V., 1955. 7 psl.

² „Švietimo reikalai“, V., 1919. Nr. 4, 3–4 psl.

Todėl ir nenuostabu, kad ligi Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje kai kurios lietuvių kalbos mokslo šakos, k. a.: lietuvių literatūrinės kalbos istorija, lietuvių kalbos stilistika, lietuvių kalbos dialektologija, lietuvių kalbos gramatika, iš dalies lietuvių leksikografija ir kt., buvo arba visiškai apleistos, arba užuomazginėje būklėje. Ir tiktai atkūrus tarybinę santvarką Lietuvoje, ypač pokariniu laikotarpiu, atsivėrė plačiausios perspektyvos vystyti visas lietuvių kalbos mokslo šakas, visapusiškai plėsti lietuvių kalbos tyrinėjimus.

Tiesa, pirmaisiais pokario metais spartų tarybinės lietuvių kalbotyros vystymąsi stabdė, iš vienos pusės, didelis kvalifikuotų kadro trūkumas, o iš kitos — antimokslinės N. Maro teorijos įtaka. Tačiau neilgai trukus, Partijos ir Tarybinės vyriausybės rūpinimosi dėka buvo išugdytas nemažas būrys jaunųjų specialistų, o taip pat ištaisytos klaidos bei nukrypimai, pasireiškę kai kurių lietuvių kalbininkų darbuose dėl žalingos Maro teorijos įtakos. Todėl dabar, sutikdami 40-sias Tarybų valdžios įkūrimo Lietuvoje metines, Tarybų Lietuvos kalbininkai pelnytai gali didžiulis jau nemažais laimėjimais, pasiektais įvairiose lietuvių kalbos mokslo srityse.

* * *

Bene daugiausia tarybiniais metais buvo nuveikta lietuvių leksikografijos srityje. Visų pirma, čia minėtinas didysis „Lietuvių kalbos žodynas“, kuriam pagrindus buvo padėjęs dar K. Būga ir kurio rengimas po šio žymaus kalbininko mirties dėl lietuviškosios buržuazijos nesirūpinimo ilgą laiką merdėjo. Tiktai tarybiniais metais, įkūrus Lietuvos TSR Mokslų akademiją ir jos sistemoje Lietuvių kalbos institutą, buvo žymiai padidintas žodyno darbuotojų skaičius, be to, sudarytos geros žodyno rengimo sąlygos. Todėl, sakysim, jau 1947 m. išėjo antrasis žodyno tomas (C-F), 1956 m. — III-sis (G-H), o 1957 m. — IV-sis (I-J). Dabartiniu metu spausdinamas V-sis tomas ir redaguojamas VI-sis šio žodyno tomas. Didžiojo Lietuvių kalbos žodyno leidimas — tai be galo svarbus ir reikšmingas darbas ne tik lietuvių leksikografijos, leksikologijos, bet ir, apskritai, viso lietuvių kalbos mokslo srityje. Jame užfiksuota gausi ir įvairi tiek liaudies šnekamosios kalbos, tiek žymesniųjų lietuvių rašytojų leksika bei frazeologija, pradedant XVI amžiumi ir baigiant mūsų dienomis, didžiai vertinga taip pat ir lyginamajai istorinei kalbotyrai.

Kitas didelis tarybinės lietuvių leksikografijos laimėjimas yra „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“, išleistas 1954 m. Tai pirmasis iš viso platesnis aiškinamasis-normatyvinis lietuvių kalbos žodynas, skirtas plačiajai visuomenei, kuriame sudėti tiek plačiau vartojami literatūrinės kalbos, tiek ir liaudies šnekamosios kalbos žodžiai. Šis žodynas, nepaisant kai kurių jame pasitaikiusių trūkumų, buvo teigiamai įvertintas tarybinių kalbininkų, be to, jis sukėlė gyvą susidomėjimą ir užsienio kalbininkų tarpe.

Didelė parama mūsų respublikos mokykloms buvo dar 1948 m. išleistas platus „Lietuvių kalbos rašybos žodynas“, kuriame, be praktinių fonetikos, kirčiavimo, rašybos, skyrybos ir sintaksės nurodymų, buvo įdėta ir lietuvių kalbos tarmių apžvalga, skyrelis apie lietuvių vardyną, o taip pat nemažas

kirčiuotas žodynas. 1956 m. pasirodė ir trumpesnis N. Grigo ir A. Lyberio parengtas „Lietuvių kalbos rašybos žodynas mokykloms“, pritaikytas jau specialiai pradžios ir vidurinių mokyklų praktikos reikalui.

Ypač daug tarybiniais pokario metais buvo išleista dvikalbių žodynų. Pirmiausia čia minėtinas Ch. Lemcheno „Rusų-lietuvių kalbų žodynas“, daug pasitarnavęs didžiosios rusų tautos kalbai mokytis (pirmasis šio žodyno leidimas išėjo 1949 m., antrasis — 1955 m.). Reikšmingas šiuo atžvilgiu ir 1948 m. išleistas B. Sereiskio „Trumpas lietuviškai-rusiškas žodynas“, palengvinęs mokytis lietuvių kalbą nelietuvių tautybės žmonėms. Praktiniam rusų kalbos mokymuisi vidurinėje mokykloje skirtas ir 1956 m. išėjęs V. Kosuchino ir A. Lyberio parengtas „Lietuvių-rusų kalbų žodynas“.

Pastaraisiais metais yra išleista ir daug kitų dvikalbių žodynų, k. a.: vokiečių-lietuvių (1954), anglų-lietuvių (1954), lenkų-lietuvių (1955), lotynų-lietuvių (1955), prancūzų-lietuvių (1957) ir kt. Iš terminologinių žodynų minėtini: A. Novodvorskio „Trumpas rusiškai-lietuviškas techninis žodynas“ (1949 m.), A. Žiurlio „Teisinių terminų žodynas“ (1954 m.), V. Gudelio „Geologijos ir fizinės geografijos terminų žodynas“ (1956 m.) ir P. Brazdžiūno „Fizikos terminų žodynas“ (1958). Be to, artimiausiu laiku numatoma išleisti chemijos ir medicinos terminų žodynus. Reikšmingas tarybinei lietuvių visuomenei taip pat „Tarptautinių žodžių žodynas“, išleistas 1951 m.

Visi čia suminėti leksikografijos darbai rodo, kad tarybiniais metais lietuvių kalbos leksikos tyrinėjimas yra žymiai pažengęs į priekį. Tačiau, norint toliau sėkmingai plėsti leksikografinį darbą, būtina daugiau teoriškai gvildinti įvairius leksikologijos, ypač žodžių semantikos klausimus. Tuo tarpu tokios rūšies tyrinėjimų šiuo metu turime dar labai maža. Iš jų galima nurodyti tiksliai vertingą V. Urbučio studiją apie lietuvių kalbos homonimų susidarymo būdus, kurioje pirmą kartą lietuvių kalbotyros istorijoje duodama argumentuota lietuvių kalbos leksikos homonimų klasifikacija, ir įdomius A. Sabaliausko etidus apie kai kurių lietuviškų augalų vardų etimologijas.

Kitas neatidėliotinas lietuvių tarybinių leksikologų uždavinys — pradėti labiau rūpintis istorinio lietuvių kalbos žodyno sudarymu. Tiesa, šioje srityje tarybinės santvarkos metais taip pat yra nemaža padaryta arba tebedaroma (pvz., parengtas 1589 m. M. Petkevičiaus katekizmo žodynas, sudarytas pirmosios lietuviškos knygos — 1547 m. M. Mažvydo katekizmo žodynas, baigiamas sudaryti K. Donelaičio raštų žodynas ir kt.), tačiau šis darbas dar neįgavo platesnio ir organizuotesnio pobūdžio, be to, ir atliktieji tyrinėjimai ligi šiol dar nepaskelbti. Daugiau iniciatyvos čia turėtų parodyti ir Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, į kurio perspektyvinius planus ši svarbi, sąjunginiu mastu keliami problema kažkodėl net neįtraukta.

Skyrium taip pat reikia dar užsiminti ir apie tikrinių vardų bei vietovardžių tyrinėjimą. Jeigu tikriniams vardams pastaraisiais tarybiniais metais buvo skiriama kiek daugiau dėmesio (pvz., lietuviški tikriniai vardai šiek

tiesk panagrinėti minėtame Lietuvių kalbos rašybos žodyne, o antikiniams tikriniams vardams lietuvių kalboje skirta plati J. Dumčiaus studija, kurios dalis išspausdinta Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto Mokslo darbų XIII ir XVIII tomuose), tai lietuviški vietovardžiai ligi šiol, galima sakyti, visai užmiršti. Ir užmiršti kaip tik tuo metu, kai kaimyninėse tarybinėse respublikose (pvz., Latvijos TSR), o taip pat užsienyje toponimikos tyrinėjimai tolydžio yra plečiami, nes jie suteikia daug naujų vertingų duomenų ne tik atskiros kalbos istorijai nušviesti, bet ir atskirų tautų etnogeniniams ryšiams nustatyti. Todėl artimiausiais metais į lietuviškų vietovardžių tyrinėjimą turėtų įsitraukti, visų pirma, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, kurio dispozicijoje yra gausi vietovardžių kartoteka.

* * *

Platus baras tarybiniais metais išvartytas ir lietuvių dialektologijos srityje. Jeigu anksčiau į lietuvių kalbos tarmių tyrinėjimą buvo įsitraukę tikrai paskiri mokslininkai, kurie, paprastai, tenkindavosi vien atskirų tarmių ar šnektų monografijų rašymu, tai tarybinio laikotarpio dialektologinį darbą dirba ištisi mokslinių darbuotojų ir aukštųjų mokyklų studentų kolektyvai, kurie, be monografinių tarmių aprašų, vykdo ir didžiulį tarminės medžiagos rinkimo darbą lietuvių kalbos tarmių atlasui.

Medžiaga lietuvių kalbos atlasui buvo pradėta rinkti dar 1950 metais, kada buvo suorganizuota pirmoji dialektologinė ekspedicija į Prienų rajoną. Tačiau sistemingas ir intensyvus tos medžiagos rinkimas prasidėjo tik nuo 1951 metų, kai buvo sudaryta ir išleista atlaso medžiagos programa. Be Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto dialektologų kolektyvo, atliekančio didžiąją šio darbo dalį, nemaža prisidėjo prie tarminės medžiagos rinkimo Vilniaus aukštųjų mokyklų lietuvių kalbos katedros, organizuodamos vasaros atostogų metu dialektologines ekspedicijas. Ligi šiol Lietuvių kalbos ir literatūros institutas suorganizavo 25 ekspedicijas, universitetas — 8 ir pedagoginis institutas — 7. Tuo būdu iš visų numatytų ištirti 706 gyvenamųjų punktų, skiriančiųsi vienas nuo kito maždaug 12 km atstumu, šiuo metu jau yra ištirta apie 450. Jau beveik ištisai ištirta pietinė Lietuvos TSR dalis, baigiama tyrinėti rytinė dalis ir dar lieka ištirti žemaičių bei vidurio Lietuvos šnektos. Pagrečiui su tarminės medžiagos rinkimu dabar ta medžiaga tvarkoma bei apibendrinama, o artimiausioje ateityje numatoma pradėti ir surinktos medžiagos kartografavimą, atskirų dialektologinių žemėlapių sudarymą. Taigi, jau nebetoli tas laikas, kai kolektyvinėmis lietuvių tarybinių kalbininkų pastangomis bus parengtas platus lietuvių kalbos tarmių atlasas, kuris turės didžiulę reikšmę ne tik lietuvių dialektologijai, bet ir kitoms lietuvių kalbos mokslo šakoms (pvz., lietuvių leksikografijai, lietuvių kalbos istorinei gramatikai ir kt.).

Šalia lietuvių kalbos tarmių atlaso tarybiniais metais žymiai išplėstas atskirų tarmių bei šnektų tyrinėjimas, tarminių monografijų rašymas. Pastaroji dialektologinio darbo kryptis svarbi dėl to, kad lingvistiniam atlasui, paprastai, renkama ne visa tarminė medžiaga, o tik ta, kurios reikalauja

atlaso programa. Tuo tarpu dialektologijai rūpi išlikti bet kurios tarmės visus faktus, tą ar kitą tarmę kaip sistemą. O tai tegalima padaryti plačiuose tarmių aprašuose, monografijose.

Iš tokių stambesnių monografinių darbų, parašytų tarybinio laikotarpiu, pirmiausia minėtina Vl. Grinaveckio disertacija „Šiaurės vakarų dūninkų tarmių fonetinės ypatybės ir jų raida“ (1956 m.), kurioje ne tik sukaupta daug vertingos faktinės medžiagos, bet ir padarytos reikšmingos išvados aprašomosios tarmės fonetinių reiškinių kilmės klausimu. Toliau minėtina plati J. Senkaus studija apie šiaurės vakarų kapsų tarmę (1955 m.), E. Grinaveckienės disertacija apie Mituvos upyno šnektas (1956 m.) ir M. Kindurytės disertacija apie vieną izoliuotą lietuvių kalbos šnektą Baltarusijos TSR teritorijoje (1956 m.). Šiuo metu taip pat baigiami Linkmenų, Šakynos ir pakapsės dzūkų tarmių aprašai.

Į atskirų lietuvių kalbos tarmių bei šnektų aprašymo darbą ypač plačiu mastu yra įtraukti Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto studentai lituanistai. Jau pirmuosiuose kursuose pradėję rinkti savo gimtosios tarmės medžiagą, vėliau jie tą medžiagą nuolatos papildinėja, rašydami kursinius darbus ar dalyvaudami lietuvių dialektologijos būrelyje, o paskui, baigdami studijas, pateikia neblogus tarmės aprašus-diplominius darbus. Tokių diplominių darbų — tarmių monografijų — Lietuvių kalbos katedroje yra paruošta 27 ir šiuo metu dar ruošiami 9. Praktika parodė, kad lingvistiškai išsilavinęs ir gerai savo gimtąją tarmę mokąs studentas gana tiksliai užrašo savo tarmės duomenis ir neretai iškelia aikštėn tokių kalbos faktų, kurie ligi tol nebuvo niekam žinomi. Reikėtų tikrai pasirūpinti, kad visi tie vertingi tarmių aprašai būtų vienokiu ar kitokiu būdu paskelbti ir taptų prieinami platesniam kalbos dalykais besidominčių žmonių būriui.

Nors tarybiniais metais yra labai daug padaryta lietuvių dialektologijos bei dialektografijos srityje, tačiau spausdintų šios srities darbų palyginti dar labai maža. Tepaskelbtos, sakysim, atskiros minėtų tarmių monografijų dalys rinkinyje „Lietuvių kalbotyros klausimai“ (1957) ir Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Mokslo darbų III tome (1957), be to, vienas kitas straipsnelis Lietuvos TSR Mokslų akademijos „Darbuose“³. Todėl ateityje būtina suintensyvinti dialektologinių darbų leidimą. Reikia taip pat paspartinti leidimą ir lietuvių kalbos dialektologijos vadovėlio, kurio ypač laukia aukštųjų mokyklų studentai lituanistai.

Iš kitų dialektologinio darbo spragų pažymėtina dar tai, kad daugelyje tarmių aprašų, sekant ankstyvesne tradicija, didžiausias dėmesys skiriamas vien tik fonetikai ir morfiologijai. Tuo tarpu tarmių leksikos ir sintaksės faktai arba visiškai išleidžiami iš akių, nenagrinėjami, arba tepaliečiami probėgšmais, pačiais bendriausiais bruožais. Dėl to, suprantama, ir atskirų tarmių monografijos dažnai būna nepilnos, neduodančios visapusiško tarmės sistemos vaizdo.

³ Lietuvos TSR Mokslų akademijos Darbai, Ser. A, I t., 1955, Lietuvos TSR Mokslų akademijos Darbai, Ser. A, II t., 1957 ir Lietuvos TSR Mokslų akademijos Darbai, Ser. A, I(4) t., 1958.

* * *

Visai apleista buržuazijos valdymo metais buvo mokslinės lietuvių kalbos gramatikos sritis. Be platesnio mokyklinio J. Jablonskio lietuvių kalbos vadovėlio ⁴ ir jo studijos apie lietuvių kalbos linksnių ir prielinksnių vartojimą ⁵, per visą buržuazinį laikotarpį nepasirodė nė vieno didesnio darbo nei iš lietuvių kalbos morfologijos, nei iš sintaksės. Todėl tarybiniais lietuvių kalbininkams, suskatusiems rengti lietuvių kalbos gramatiką, beveik viską reikėjo pradėti iš naujo: ir kaupti faktinę medžiagą, ir nagrinėti atskiras gramatikos problemas, kaip būtiną parengiamąją sąlygą platesniems teoriniams apibendrinimams. Dėl to pastaraisiais metais kaip tik buvo parašyta nemaža studijų — kandidatinių disertacijų tiek apie atskiras lietuvių kalbos dalis, tiek ir apie kalbos dalių gramatines kategorijas bei šiaip svarbesnius gramatinės sandaros klausimus.

Štai, sakysim, 1955 m. parašytoje K. Ulvydo disertacijoje „Dabartinės lietuvių kalbosrieveksmiai“ visapusiškai buvo nušviestas vienaskaitos linksniųrieveksmėjimo procesas ir ištirta linksninių bei prielinksniniųrieveksmių daryba, reikšmė ir vartoseną. Disertacijos autorius, remdamasis nepaprastai gausia faktine medžiaga, surinkta iš liaudies šneamosios kalbos ir raštų (grožinės literatūros kūrinių), parodė, kad svarbiausioji linksninių, prielinksninių konstrukcijų ir frazeologinių junginiųrieveksmėjimo sąlyga esanti jų aplinkybinė vartoseną ir kad lengviau suprieveksmėjančios tokios konstrukcijos ir tokie frazeologiniai junginiai, kurių pagrindinis dėmuo turįs apibendrintą reikšmę, priartėjančią prierieveksmio reikšmės. Be to, autorius taip pat nustatė, kad ne visi vienaskaitos linksniai vienodairieveksmėja: ryškiausią tendencijąrieveksmėti rodąs įnagininkas, ypač kai jis eina būdo aplinkybe; tuo tarpu vardininkas dėl savo nominatyvinės reikšmės ir galininkas dėl savo stiprios objektinės reikšmės mažiausiai linkstą įrieveksmėjimą ⁶. Visi šie ir kiti po kruopščios analizės padaryti apibendrinimai yra didžiai vertingi ne tik lietuvių kalbos gramatikos mokslui, bet ir lietuvių literatūrinės kalbos praktikai — jos normų išskėlimui bei nustatymui.

Nuodugnai tarybiniais metais yra ištirti ir lietuvių kalbos įvardžiuotiniai būdvardžiai. Įvardžiuotinių būdvardžių daryba istoriškai nušviesta Z. Zinkevičiaus studijoje „Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istorijos bruožai“ (parašytoje 1955 m., išspausdintoje 1957 m.), o jų vartojimas išsamiai išnagrinėtas A. Valeckienės monografijoje „Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių vartoseną“, kuri yra išspausdinta II-me „Literatūros ir kalbos“ tome (1957). Pirmosios studijos autorius, remdamasis gausiais senųjų lietuvių kalbos rašto paminklų ir dabartinių tarmių duomenimis, konstatavo, kad įvardžiuotinių būdvardžių komponentų (būdvardžio ir įvardžio) suaugimas į vieną žodį įvykęs palyginti ne labai senais

⁴ *Rygiškių Jono Lietuvių kalbos gramatika*, K. — V., 1922.

⁵ *Rygiškių Jono Linksniai ir prielinksniai*, K., 1928.

⁶ *K. Ulvydas. Dabartinės lietuvių kalbosrieveksmis (Vienaskaitos linksniųrieveksmėjimas)*, disert. autoreferatas, V., 1955, 14 psl.

aikais, t. y. jau suskilus lietuvių-latvių kalbinei vienybei⁷, be to, kad baltų ir slavų kalbose tų komponentų jungimosi procesas vykęs ne tik nevienodu laiku, bet ir skirtingomis sąlygomis⁸. Šios išvados, be abejonės, reikšmingos ne tik lietuvių kalbos gramatikai, bet ir lyginamajai istorinei kalbotyrai, o ypač jos šakai, tyrinėjančiai seniausius baltų ir slavų kalbų santykius.

Lietuvių kalbos skaitvardžių daryba ir morfologija yra išnagrinėta V. Mažiulio disertacijoje „Lietuvių skaitvardžiai ir baltų skaitvardžių santykis su kitų indoeuropiečių kalbų skaitvardžiais“, parašytoje 1955 m. Joje autorius neapsiribojo vien tikta lietuvių kalbos skaitvardžių darybinių bei morfologinių ypatybių iškėlimu, bet mėgino nustatyti ir visų baltų kalbų skaitvardžių derivacinės bei morfologinės sistemos vietą kitų indoeuropiečių kalbų skaitvardžių sistemoje. Todėl jo darbas taip pat svarus indėlis ne tik į lietuvių kalbos gramatikos mokslą, bet ir į lyginamosios indoeuropiečių kalbų gramatikos tyrinėjimus.

Iš kitų tarybiniais metais parengtų ar baigiamų rengti gramatinių darbų paminėtini dar šie: A. Laigonaitės disertacija apie dabartinės lietuvių kalbos vietininkus (parašyta 1956 m. ir išspausdinta dalimis 1957 m.)⁹, kurioje išnagrinėta visų lietuvių kalbos vietininkų — inesyvo, iliatyvo, aliatyvo ir adesyvo — daryba, reikšmė ir vartoseną. J. Paulausko disertacija apie lietuvių kalbos veiksmažodžių priešdėlių funkcijas (išspausdinta 1958 m.), J. Kazlausko disertacija apie lietuvių kalbos linksniavimo sistemos paprastėjimą (parašyta 1958 m.), P. Bernadišienės disertacija apie lietuvių kalbos sangražinius veiksmažodžius ir kt. Skyrium dar taip pat minėtinas 1957 m. išleistas straipsnių rinkinys „Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai“, kuriame nagrinėjami įvairūs, dažniausiai jau minėtose studijose paliesti lietuvių kalbos gramatikos dalykai.

Savaime suprantama, kad visi čia suminėti darbai dar nesudaro atskirų mokslinės lietuvių kalbos gramatikos skyrių, tačiau jie yra rimtas žingsnis tokios gramatikos rašymo kryptimi. Atskirus mokslinės gramatikos skyrius, daugeliu atvejų pasiremdamas ir tais atliktais monografiniais darbais, šiuo metu pagal vieną bendrą koordinacinį planą rašo jungtinis Lietuvos TSR Mokslų akademijos, Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto ir Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto kalbininkų kolektyvas, vadovaujamas prof. J. Balčikonio, prof. B. Larino ir filol. m. kand. K. Ulvydo. Pirmoji mokslinės lietuvių kalbos gramatikos dalis, apimanti fonetiką ir morfologiją, turi būti parengta spaudai 1960 m. Apie tokios gramatikos reikšmę, žinoma, netenka nė kalbėti: jos nekantriai laukia ne tik mūsų respublikos aukštosios mokyklos, mokytojai, bet ir visa plačioji visuomenė.

⁷ Z. Zinkevičius. Lietuvių kalbos įvardžiutinių būdvardžių istorijos bruožai. V., 1957, 9 psl.

⁸ Ten pat, 13 psl.

⁹ Šios disertacijos pagrindu išleistas atskiras leidinėlis „Vietininkų reikšmė ir vartoseną dabartinėje lietuvių kalboje“ ir išspausdintas straipsnis rinkinyje „Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai“, V., 1957.

* * *

Lietuvių literatūrinės kalbos istorija yra bene jauniausioji ir ligi šiol mažiausiai tapatyrinėta lietuvių kalbotyros sritis. Ikitarybinio laikotarpio šia sritimi daugiausia domėjosi užsienio kalbininkai (A. Becenbergeris, Chr. Stangas, E. Hermanas ir kt.), kurie ją, paprastai, įjungdavo į savo bendrųjų lingvistinių tyrinėjimų sferą ir traktuodavo kaip lietuvių kalbos istoriją apskritai. Tikrai tarybiniais metais literatūrinės kalbos istoriją, nagrinėjančią literatūrinės kalbos raidą, imta griežčiau atriboti nuo visos kalbos istorijos plačia to žodžio prasme. Taigi, šiuo atžvilgiu lietuvių literatūrinės kalbos istorija, kaip savarankiška lietuvių kalbos mokslo disciplina, yra pokarinio tarybinio laikotarpio naujagimis.

Nepaisant tokio jauno šios disciplinos amžiaus, pastaraisiais metais jau spėjo išryškėti ir jos tiriamasis objektas, ir jos svarbiausieji uždaviniai. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija dabar suprantama kaip mokslas, tiriantis lietuvių rašytinės kalbos raidą nuo pat pirmųjų lietuvių rašto paminklų pasirodymo ligi paskutiniųjų laikų. Remdamasi įvairių epochų rašto paminklais, lietuvių literatūrinės kalbos istorija turi parodyti, kaip kūrėsi ir kito istorijos eigoje lietuvių rašytinė arba, kitais žodžiais tariant, literatūrinė kalba, koks buvo jos santykis su atskirais dialektais, kaip vyko jos norminimo procesas ir pagaliau kokį vaidmenį atliko tas ar kitas rašytojas ar kalbininkas josios kūryboje bei normalizacijoje.

Šitaip supratę lietuvių literatūrinės kalbos istorijos uždavinius, lietuvių tarybiniai kalbininkai pokario metais ir šioje srityje atliko nemažą darbą. Antai, dar 1947 m. pirmosios lietuviškos knygos 400 metų jubiliejaus proga buvo išleistas naujas fotografuotinis 1547 m. M. Mažvydo katekizmo leidimas ir parašyta nemaža stambių straipsnių apie Mažvydo raštų kalbą. Iš jų, visų pirma, minėtinas J. Kruopo straipsnis „Žodyninės slavybės M. Mažvydo raštų kalboje“¹⁰, kuriame autorius kruopščiai išnagrinėjo visus Mažvydo skolinius, davė tų skolinių žodynėlį ir palietė kai kurias kitas su skolintine leksika susijusias problemas (pvz., skolinių ir lietuviškų pakaitų santykį Mažvydo raštuose, tolimesnį Mažvydo pavartotų skolinių likimą ir kt.). Taip pat dar minėtinas to paties autoriaus straipsnis „M. Mažvydas lietuvių rašomosios kalbos istorijoje“¹¹, K. Doveikos straipsnis „Prielinksnių vartojimas Mažvydo katekizme“ ir kt.¹², kuriuose buvo iškelta aiškėn daug svarbių senesniojo lietuvių literatūrinės kalbos periodo faktų ir padaryta reikšmingų apibendrinimų ir išvadų.

Vėlesniaisiais tarybiniais metais tolydžio plėtėsi tiek lietuvių literatūrinės kalbos istorijos tyrinėjimų apimtis, tiek ir jų problematika. Nuo atskirų, dažniausiai proginių, straipsnių prieita prie plačių monografinio pobūdžio studijų, prie sudėtingesnių ir aktualesnių lietuvių literatūrinės kalbos istorijos problemų nagrinėjimo. Štai, sakysim, 1952 m. buvo parašyta J. Kruopo studija apie XVI a. lietuvių rašytojo M. Petkevičiaus raštų leksiką, 1953 m. J. Palionio darbas apie lietuvių literatūrinės kalbos normali-

¹⁰ Senoji lietuviška knyga, K., 1947, 217--255 psl.

¹¹ Lietuvos TSR Mokslų akademijos Žinynas, II t. V., 1948, 81--101 psl.

¹² Senoji lietuviška knyga, K., 1947, 257--283 psl.

zaciją XIX a. pabaigoje (1880—1901 m.), 1955 m. B. Tolutienės monografija apie žymiausio XIX a. lietuvių leksikografo A. Juškos žodyną. Be to, šiuo metu baigiama rašyti J. Kabelkos disertacija apie K. Donelaičio raštų leksiką ir V. Drožvino disertacija apie XVI—XVIII a. lietuviškų raštų sudėtinius žodžius. Visos šios studijos — monografijos yra rimtas įnašas į tarybinį lietuvių literatūrinės kalbos istorijos mokslą ir rodo nepalyginti spartesnį šios kalbotyros šakos plėtojimąsi negu buržuazijos valdymo metais (per visą buržuazinį laikotarpį tebuvo parašyta viena šios srities disertacija). Tačiau reikia apgailestauti, kad visos tos tarybiniais metais parašytos monografijos yra ligi šiol dar neprieinamos platesnei visuomenei, neišspausdintos. Būdamos išspausdintos, jos, be abejonės, žymiai daugiau prisidėtų ir prie tolimesnio lietuvių literatūrinės kalbos istorijos mokslo augimo, ir prie šios kalbinės disciplinos dėstymo palengvinimo aukštosiose mūsų respublikos mokyklose.

Be atskirų studijų-monografijų ruošimo, pastaraisiais tarybiniais metais suintensyvėjo ir senųjų, ypač unikinių, lietuvių rašto paminklų publikacija. Pavyzdžiui, neseniai išėjo iš spaudos pagal pačius naujuosius tarybinės tekstologijos reikalavimus parengtas fotografinis pirmųjų mums žinomų spausdintų lietuvių kalbos gramatikų — D. Kleino „Gramatica Litvanica“ (1653 m.) ir jo „Compendium Litvanico-Germanicum“ (1654 m.) — leidimas¹³. Prie to leidimo yra pridėtas platus įvadinis straipsnis, kuriame mėginama visapusiškai įvertinti tas gramatikas. Šiuo metu taip pat spausdinamas J. Lebedžio parengtas 1646 m. S. Slavočinskio giesmyno fotografinis leidimas, be to, artimiausiais metais numatoma išleisti naujus fotografinius M. Daukšos katekizmo (1595 m.) ir K. Širvydo žodyno (1629 m.) leidimus. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto dabar taip pat tęsiamas jau prieš kelerius metus pradėtas žymiausio XVI a. lietuvių rašto paminklo — J. Bretkūno biblijos vertimo rankraščio fotokopijos dešifravimo, perrašinėjimo ir tyrinėjimo darbas. Reikia tikėtis, kad šis darbas ateityje bus kaskart vis labiau plečiamas ir kad tas neįkainojamos mokslinės vertės rašto paminklas bus išspausdintas. Reikėtų taip pat kuo greičiau išleisti rankraštinį J. Brodovskio žodyną, rankraštinį anoniminių žodyną „Clavis Germanico-Lithvana“, rankraštinį vadinamąjį Krauzės žodyną, rankraštinius D. Poškos, S. Daukanto ir kt. žodynus, turinčius didelę vertę tiek lietuvių leksikologijai, tiek ir lietuvių literatūrinės kalbos istorijai.

Pastaraisiais tarybiniais metais kiek pasistūmėta į priekį ir vertinant praeities kalbinį palikimą. Pavyzdžiui, 1955 m. buvo išleista J. Būtėno ir J. Kruopo brošiūra apie žymųjų lietuvių kalbininką K. Būgą ir J. Palionio brošiūra apie kitą žymų kalbininką, ilgametį lietuvių literatūrinės kalbos normintoją J. Jablonskį. „Nors tai, — prof. K. Korsako žodžiais tariant, — dar tik populiarus pobūdžio jubiliejinės progos rašiniai, tačiau ir juose jau pateikiama nemaža naujos, apibendrinamosios medžiagos apie mūsų įžymiuosius kalbininkus bei jų kalbinį palikimą, iškeliamas to palikimo vertė

¹³ Pirmoji lietuvių kalbos gramatika, V., 1957.

tarybinei visuomenei ir mokslui“¹⁴. Daug naujų įdomių faktų apie šiuos didžiuosius lietuvių kalbininkus ir jų darbus yra iškelta taip pat prof. J. Balčikonio, B. Vosylytės ir kt. straipsniuose, išspausdintuose neperiodinio lietuvių kalbos ir literatūros instituto leidinio „Literatūra ir kalba“ I-me tome (1956). Be to, 1957 m. yra išleistas rinktinis Jablonskio raštų I tomas. Šiuo metu spausdinamas K. Būgos rinktinis raštų I tomas, kuriuose toliau tęsiamas kritiškas žymiųjų lietuvių kalbininkų palikimo nagrinėjimas.

Ateityje, plečiant marksistinį-lenininį praeities lietuvių kalbinio palikimo vertinimą, reikėtų dar išleisti ir A. Baranausko bei K. Jauniaus kalbinius raštus, kuriuose taip pat yra daug reikšmingų lietuvių kalbos mokslui dalykų.

Apskritai, kalbant apie tolimesnes lietuvių literatūrinės kalbos istorijos tyrinėjimo perspektyvas, reikia pastebėti, kad dar daug ir labai svarbių šios srities problemų yra visai nepajudintų arba tikrai probėgšmais atskirų tyrinėtojų paliestų. Pavyzdžiui, ligi šiol dar kaip reikiant nenušviestas nei lietuvių literatūrinės kalbos santykis su dialektais, ypač feodalizmo epochoje, nei lietuvių nacionalinės literatūrinės kalbos formavimosi procesas; neiširta taip pat daugelio tiek ankstesniųjų (XVI—XVIII a.), tiek ir vėlesniųjų (XIX—XX a.) lietuvių rašytojų kalba, palyginti maža tepatyrinėta tarybinio laikotarpio kalba¹⁵ ir kt. Todėl tarybiniam lietuvių kalbininkams, dirbantiems lietuvių literatūrinės kalbos istorijos srityje, ateityje reikia visokeriopai plėsti šios srities tyrinėjimus, įtraukiant į juos daugiau jaunųjų specialistų ir tuo būdu sutelkiant gausesnes jėgas pačioms svarbiausioms ir aktualiausioms lietuvių literatūrinės kalbos istorijos problemoms spręsti.

Su literatūrinės kalbos istorija yra glaudžiai susijusi literatūrinės kalbos stilistika, nagrinėjanti literatūrinės kalbos išraiškos priemones ir jų panaudojimo tikslumą įvairiose kalbinio bendravimo sferose¹⁶. Tai viena ne tik mažiausiai ligi šiol iširtų, bet ir labiausiai nenusistovėjusių kalbos mokslo sričių. Buržuazijos valdymo metais tiek lietuvių literatūrinės kalbos stilistikos, tiek ir, apskritai, kalbos stilistikos klausimais beveik niekas iš kalbininkų nė nesidomėjo. Tikrai tarybiniais metais, susipažinus su dideliais darbais, atliktais šioje srityje rusų kalbininkų (akad. V. Vinogradovo, prof. A. Jefimovo, prof. A. Gvozdevo ir kt.), imta rūpintis ir lietuvių literatūrinės kalbos stilistikos ugdymu. Ir štai 1956 m. pasirodė pirmoji šios srities studija — J. Pikčilingio disertacija „Žodžių vartojimas perkeltine reikšme P. Cvirkos kūryboje“. Disertacijos autorius čia smulkiai išanalizavo du pagrindinius žodžių perkeltinio vartojimo tipus — metoniminį ir metaforinį perkėlimą — visuose P. Cvirkos prozos kūriniuose, parodydamas tų tipų vartojimo įvairumą ir išryškindamas tai, ką naujo įnešė tas žymus

¹⁴ Literatūra ir kalba, I t., V., 1956, 14 psl.

¹⁵ Apie lietuvių literatūrinės kalbos vystymąsi tarybinės santvarkos metais ligi šiol tėra paskelbtas platesnis K. Ulvydo straipsnis; žr. Lietuvos TSR Mokstų akademijos Zinynas, III t., K., 1948, 117—136 psl.

¹⁶ Kai kurie tarybiniai kalbininkai (A. И. Ефимов. История русского литературного языка, Москва, 1954) literatūrinės kalbos istoriją beveik ir supranta tik kaip atskirų literatūrinės kalbos stilių istoriją. Mums rodosi, kad toks požiūris yra per siauras.

tarybinis lietuvių rašytojas į perkeltinį lietuvių kalbos žodžių vartojimą. Minėtinas to paties autoriaus straipsnis „Žodžio ir vaizdo ryšių klausimu“¹⁷ ir kai kurie P. Gailūno straipsniai stilistikos klausimais, išspausdinti „Tarybinės mokyklos“ žurnale. Tačiau visa tai, žinoma, tėra pradžia, ir ateityje tarybiniams lietuvių kalbininkams čia teks dar daug padirbėti.

* * *

Kiek silpniau, daugiausia dėl kvalifikuotų specialistų stokos, pokariniu tarybiniu laikotarpiu buvo vykdomi darbai ir lietuvių kalbos fonetikos, o taip pat bendrosios bei lyginamosios kalbotyros srityje. Tačiau čia irgi šis tas padaryta. Pvz., 1956 m. yra parašyta plati V. Vaitkevičiūtės monografija apie lietuvių kalbos priebalsius¹⁸, kurioje, remiantis kimografų, rentgenografų, palatografų ir kt. prietaisų pagalba gautais eksperimentiniais duomenimis, duodama fonologinė lietuvių literatūrinės kalbos priebalsių analizė. Ta pati autorė šiuo metu tyrinėja ir lietuvių literatūrinės kalbos balsių sistemą, nors čia ji susiduria su nemažais sunkumais, nes kol kas mūsų respublikoje nėra įrengtos geros fonetikos laboratorijos. Kai kurie lyginamosios kalbotyros klausimai paliesti R. Mirono straipsniuose „Apie lyginamąją istorinę fonetiką“¹⁹, „Lyginamoji istorinė lietuvių ir rusų kalbų morfologija“²⁰, o taip pat V. Mažiulio straipsniuose „Kalbų giminingumo klausimu“²¹ ir „Indoeuropiečių skaitvardžių decimalinė sistema“²². Pastarajame straipsnyje pateikiama nauja tezė apie indoeuropiečių kalbų skaitvardžių decimalinės sistemos struktūrą ir nauja praindoeuropietiško skaitvardžio „šimtas“ etimologija. Rusų ir lietuvių kalbų leksikiniams ryšiams nušviesti skirta V. Kostelnickio disertacija „Rusų-lietuvių kalbiniai ryšiai remiantis lietuvių kalbos žodyno medžiaga“ (1954 m.), kurioje mėginama detaliau panagrinėti rusiškuosius skolinius lietuvių kalboje. Iš bendrosios kalbotyros srities pastaraisiais metais paskelbti populiarūs Z. Zinkevičiaus ir V. Mažiulio leidiniai apie rašto kilmę ir pasaulio kalbas.

Ateities uždavinys, žinoma, toliau visapusiškai tirti lietuvių kalbos ryšius su slavų kalbomis, su artimomis giminaitėmis — latvių ir prūsų kalbomis, o taip pat ir su visomis kitomis indoeuropiečių šeimos kalbomis. Būtina taip pat įsitraukti ir į platesnį bendrosios kalbotyros problemų tyrinėjimą, o ypač į šios srities mokymo priemonių, vadovėlių rengimą.

* * *

Baigiant šią trumpą tarybinės lietuvių kalbotyros apžvalgą, pažymėtina, kad tarybiniais metais atliktas nemažas darbas ir lietuvių literatūrinės kalbos kultūros bei normalizacijos srityje. Nepaprastai spartus lie-

¹⁷ „Pergalė“, 1956, Nr. 10, 99—104 psl.

¹⁸ Jos didesnioji dalis išspausdinta „Lietuvių kalbotyros klausimuose“, 1957, V. 5—66 psl.

¹⁹ „Tarybinė mokykla“, 1954, Nr. 4, 44—46 psl.

²⁰ „Tarybinė mokykla“, 1954, Nr. 5, 45—47 psl., Nr. 6, 39—42 psl. ir Nr. 7, 42—47 psl.

²¹ „Tarybinė mokykla“, 1952, Nr. 11.

²² «Вопросы языкознания», 1956, №4, стр. 53—59.

tuvių tautos ekonominio, politinio ir kultūrinio gyvenimo vystymasis, o kartu su tuo ir didelis lietuvių literatūrinės kalbos vartojimo sferos išsiplėtimas jau nuo pat pirmųjų Tarybų valdžios atkūrimo dienų iškėlė reikalą nuolatos rūpintis lietuvių literatūrinės kalbos kultūros klausimais, kovoti dėl jos normų aiškumo, taisyklingumo bei grynumo, dėl jos prieinamumo plačiosioms liaudies masėms. Ir būdinga tai, kad socialistinės santvarkos sąlygomis lietuvių literatūrinės kalbos kultūros bei normalizacijos klausimai tapo nebe siauro specialistų rato (kaip tai buvo buržuaziniiais laikais), o visos tarybinės lietuvių visuomenės domėjimosi ir svarstymo objektu. Tarybiniais metais suorganizuotose jungtinėse Lietuvos TSR Mokslų akademijos ir aukštųjų mokyklų konferencijose, skirtose lietuvių literatūrinės kalbos rašybos ir tarties normalizacijos klausimams svarstyti, aktyviai dalyvaudavo ne tik kalbininkai, bet ir teatro, radiofono, leidyklų bei spaudos darbuotojai, mokytojai, visuomenės veikėjai ir šiaip įvairių tarybinio gyvenimo sričių atstovai. Respublikiniuose laikraščiuose bei žurnaluose šalia tokių autoritetingų kalbininkų ar rašytojų, kaip J. Balčikonis, A. Venclova ir kt., dažnai taip pat pareiškėdavo savo nuomonę atskirais lietuvių literatūrinės kalbos kultūros klausimais ir nespecialistai. Pastarųjų pareikštos mintys, žinoma, irgi yra reikšmingos, nes jos, iš vienos pusės, parodo tam tikras literatūrinės kalbos normų plėtojimosi tendencijas, o iš kitos — tų normų visuomeninį įvertinimą.

Be minėtų mokslinių konferencijų ir didelio skaičiaus straipsnių, paskelbtų periodinėje spaudoje įvairiais lietuvių kalbos rašybos, tarties, žodyno, skyrybos ir kt. klausimais, didelę reikšmę lietuvių literatūrinės kalbos kultūros kėlimui ir jos normų įdiegimui turėjo taip pat mokykliniai lietuvių kalbos vadovėliai, o ypač J. Ziugždos gramatika, susilaukusi šiemet net 11 leidimo. Dabartiniu metu spausdinamas A. Laigonaitės parengtas lietuvių kalbos kirčiavimo vadovėlis.

Apskritai, trumpame straipsnyje neįmanoma suminėti visa tai, kas yra padaryta ar tebedaroma tarybiniais metais lietuvių kalbos mokslo srityje. Tačiau iš šios trumpos apžvalgos akivaizdžiai matyti, kad visoje lituanistikos istorijoje lietuvių kalba iš tikrųjų niekuomet dar nėra buvusi tokio plataus domėjimosi ir tyrinėjimo objektas, kaip tarybinės santvarkos metais, kai į lietuvių kalbos tyrinėtojų gretas įsijungia kaskart vis daugiau ir daugiau aukštųjų mokyklų išugdytų darbuotojų ir kai tie darbuotojai nuolatos jaučia nepaliaujamą Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės rūpinimąsi tiek lietuvių kalbos mokslo, tiek lietuvių kalbos kultūros reikalais.

ДОСТИЖЕНИЯ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ В ГОДЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ

И. Палионис

Резюме

В статье дается обзор работ в области литовского языкознания за годы советской власти в Литве (главным образом в послевоенный период, т. е. с 1944 по 1958 г.), а также намечаются некоторые задачи исследования в этой области.

После восстановления советской власти в Литве особенно ощутимые успехи заметны в области лексикографии и лексикологии. В первую очередь следует отметить подготовку и издание Академией наук Литовской ССР Большого словаря литовского языка, имеющего огромное значение не только для литовского, но и для сравнительно-исторического языкознания. Если до восстановления советской власти был подготовлен к печати только один (первый) том, то в послевоенный советский период были изданы 3 тома. В настоящее время уже отдан в печать V т. и готовится VI т.

Наряду с работой над составлением Большого словаря в советское время впервые был подготовлен и Большой описательный-нормативный словарь современного литовского языка (1954 г.). Этот словарь, несмотря на некоторые недочеты, вызвал широкий интерес как среди советских, так и среди иностранных языковедов. Определенное практическое значение имеет также орфографический словарь литовского языка (1948) и многочисленные двуязычные словари.

В связи с расширением лексикографической работы подверглись исследованию и лексикологические проблемы. Так в кандидатской диссертации В. Урбутиса «Способы образования омонимов в литовском языке» дана аргументированная классификация лексических омонимов литовского языка и установлены причины их появления. В других кандидатских диссертациях исследовалась лексика отдельных литовских письменных памятников (дисс. И. Круопаса), изучались этимологии названия растений (дисс. А. Сабалаяускаса) и т. д. Однако теоретическое изучение лексикологических вопросов и обобщение лексикографического опыта и до сих пор не получили еще достаточного размаха, хотя в последнее время все более и более актуальным становится как состав-

ление исторического словаря литовского языка, так и всестороннее исследование литовской топонимики и ономастики.

Исследования в области литовской диалектологии в советские годы велись по двум направлениям:

1) по собиранию материала для диалектологического атласа Литовской ССР и 2) по монографическому описанию и изучению отдельных говоров и их групп. Результатом этих исследований является то, что до сих пор уже собран диалектологический материал из 450 населенных пунктов (всего предвидено исследовать 706) и подготовлено около 40 диалектологических монографий различного объема. В эту работу включены не только научные сотрудники Академии наук Литовской ССР и преподаватели вузов, но и студенчество, а также и некоторые учителя средних школ. К числу недостатков в области диалектологической работы следует отнести тот факт, что в большинстве монографий по традиции исследуется только фонетика и морфология говоров, а лексика и синтаксис или совсем опускаются, или затрагиваются только в общих чертах. Кроме того, публикация диалектологического материала и монографий также идет очень медленно.

Совсем запущена в годы буржуазной власти была область грамматики литовского языка. Кроме нормативных учебников И. Яблонюкиса, в то время не появилось ни одной работы по фонетике, морфологии или синтаксису литовского литературного языка. Поэтому перед советскими литуанистами возникла актуальная задача: подготовить научную грамматику литовского языка.

В связи с этим в последние годы появился целый ряд монографий по отдельным грамматическим вопросам. Из таких монографических работ следует упомянуть кандидатскую диссертацию К. Ульвидаса о наречиях в современном литовском языке (1955 г.), в которой основательно проанализирован процесс адвербиализации косвенных падежей ед. числа, а также образование, значение и употребление предложных наречий; монографии З. Зинкевичюса и А. Валецкене о местоименных прилагательных в литовском языке; работы А. Лайгонайте о местных падежах в литовском языке (1956), И. Паулаускаса — о функциях глагольных приставок (1957), И. Казлаускаса — об упрощении системы склонения, В. Вайткевичюте — о согласных в литовском языке (фонологическое исследование) и др. На основании всех этих и других монографий в ближайшие годы будет составлена первая часть научной грамматики литовского языка, включающая фонетику и морфологию. Наряду с исследованием фонетики и морфологии ведется работа и по изучению синтаксиса современного литовского языка. Однако для построения научного синтаксиса требуется еще много предварительной работы по отдельным вопросам синтаксического строя литовского языка.

В советское время заметны некоторые достижения и в области истории литовского литературного языка. Если в досоветский период

этой областью интересовались языковеды, главным образом, только для изучения общелингвистических проблем (работы А. Беценбергера, Э. Германа, Х. Станга и др.), то в послевоенные годы история литовского литературного языка стала выделяться как самостоятельная дисциплина, которая на основе письменных памятников разных эпох изучает процессы формирования, развития и нормализации литовского литературного языка. При таком понимании объекта данной дисциплины особенно важное значение приобретает исследование языка, как древнейших, так и более поздних письменных памятников в связи с развитием живой разговорной речи (диалектами). В годы советской власти подвергался исследованию язык (главным образом лексика) таких литовских писателей XVI—XVIII вв., как Мажвидаса, Бреткунаса, Петкевичюса, Сирвидаса, Донелайтиса и др. Кроме того, разрабатывались вопросы грамматической нормализации литовского литературного языка в XVII—XIX вв. (изучены первые печатные грамматики Д. Клейна, освещен процесс нормализации литовского литературного языка в конце XIX в. и т. д.). Наряду с этим появились работы и о литовском литературном языке в условиях советской власти. Значительно расширилось также издание древних текстов и изучение лингвистического наследия языковедов прошлого (фотографическим способом издана первая литовская книга — Катехизм Мажвидаса 1547 г., грамматики Клейна, издаются избранные работы И. Яблонскиса, К. Були и др.). Однако до сих пор не получило достаточного освещения такой важный вопрос, как соотношение литовского литературного языка и диалектов в эпохе феодализма, основательно не изучен процесс формирования литовского национального литературного языка, еще в недостаточной мере исследованы некоторые письменные памятники XVI—XVIII и XIX—XX вв., а также недостаточно изучался язык советского периода.

Некоторые сдвиги заметны и в области стилистики литовского языка. Во время буржуазного строя вопросами стилистики почти никто из языковедов не занимался. Только в послевоенные годы, под влиянием работ выдающихся советских языковедов (акад. В. Виноградова и др.) обращено внимание на разработку стилистики литовского языка. Но, кроме диссертации И. Пикчилингиса «Употребление слов в переносном значении в творчестве П. Цvirки» и некоторых журнальных статей, больше работ в этой области не появилось. Поэтому в будущем предстоит развернуть работу по разнообразным стилистическим исследованиям.

Сравнительно мало сделано как в буржуазное время, так и в годы советской власти в области сравнительно-исторического изучения балтийских языков. К числу интересных работ этого рода следует отнести работу В. Мажюлиса «Литовские числительные и соотношение балтийских числительных с числительными других индоевропейских языков» (1953) и некоторые его статьи в лингвистических журналах. Задача

будущего еще больше расширить сравнительно-исторический анализ, особенно в области изучения балто-славянских языковых отношений.

В годы советской власти значительно возрос интерес к вопросам культуры и нормализации современного литовского литературного языка. Этими вопросами стали интересоваться не только узкие круги специалистов-языковедов, но и широкие слои общества. В периодической печати было опубликовано множество статей по разным вопросам правописания, словообразования и т. д. Кроме того, большое значение имели научные конференции, посвященные упорядочению литературных норм.

Вообще, литовский язык еще никогда в истории литовского народа не являлся объектом такого широкого исследования, как в годы советской власти, когда в ряды исследователей его включаются все новые и новые силы и когда эти исследователи повседневно окружены заботой Коммунистической партии и Советского правительства.
